

УДК 616.5-002.828:614.4(575.1)

**ZOONOTIC TERI LESHMANIOZ KASALLIGINING TABIIY
O'CHOQLARINING EPIDEMIOLOGIK MONITORINGI
VA PROFILAKTIKA CHORALARINING HOLATI**

Buriyev A.Ya.^{1,2}, Murodov S. S.², Suvonov J.²

¹Turon universiteti,

²Sanitariya-epidemiologik osoyishtalik va jamoat salomatligi Qo'mitasining Qashqadaryo viloyat boshqarmasi

**ЭПИДЕМИОЛОГИЧЕСКИЙ МОНИТОРИНГ ПРИРОДНЫХ ОЧАГОВ
ЗООНОЗНОГО КОЖНОГО ЛЕИШМАНИОЗА И СОСТОЯНИЕ
ПРОФИЛАКТИЧЕСКИХ МЕРОПРИЯТИЙ**

Буриев А. Я.^{1,2}, Муродов С.С.², Сувонов Дж.²

¹Университет Турон

²Кашкардарьинское областное управление Комитета по санитарно-эпидемиологическому благополучию и общественному здравоохранению

**EPIDEMIOLOGICAL MONITORING OF NATURAL FOCI OF ZOONOTIC
CUTANEOUS LESHMANIASIS AND THE STATUS OF PREVENTIVE
MEASURES**

Buriev A.Ya.^{1,2}, Murodov S.S.², Suvonov J.²

¹Turon University

²Kashkadarya Regional Office of the 1Committee for Sanitary and Epidemiological Well-Being and Public Health of the Republic of Uzbekistan

Annotatsiya: Ushbu tadqiqotda zoonoz teri leshmaniozi bo'yicha tabiiy o'choqli hudud bo'lgan Qashqadaryo viloyati aholisi orasida teri leishmaniozining tarqalishini epidemiologik tahlili natijalari keltirilgan. 2012 yildan 2025 yilgacha bo'lgan davrda zoonoz teri leishmaniozi holatlari tahlil qilindi. To'plangan ma'lumotlar asosida, ushbu davrda viloyatda zoonoz teri leishmaniozi bilan kasallangan 781 nafar bemor ro'yxatga olinganligi aniqlandi. Epidemiologik ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, viloyatda zoonoz teri leishmaniozining tarqalishi beqaror, vaqti-vaqti bilan o'zgarib turadigan qonuniyatlar bilan tavsiflanadi. 2019 yildan boshlab kasallik ko'rsatkichlarini o'sish tendensiyasi kuzatilmoqda. Eng yuqori keng ko'lamli ko'rsatkich 2024 yilda 100 000 aholiga 3,0 tani, eng past - 2018 yilda 100 000 aholiga 0,7 tani tashkil etdi. Kasallikning turli yillar va mintaqalar bo'yicha notekis taqsimlanishi, aftidan, zoonoz teri leishmaniozining tarqalishining epidemiologik manzarasiga ta'sir qiluvchi ijtimoiy va ekologik omillarning o'ziga xos xususiyatlari va kasallikning tabiiy o'choqlaridagi qo'zg'atuvchining rezervuarlari bo'lgan katta dala qum kalamushlari, hamda kasallikni yuqtiruvchi isroptoparlarga qarshi profilaktik tadbirlarni hajmi va sifati bilan bog'liq.

Kalit so'zlar: zoonoz teri leishmaniozi, endemik mintaq, zoonoz teri leishmaniozining tarqalishi, tabiiy o'choq, immun qatlam.

Аннотация: В данном исследовании представлены результаты эпидемиологического анализа распространенности кожного лейшманиоза среди

населения Кашкадарьинской области, являющейся природным очагом зоонозного кожного лейшманиоза. Были проанализированы случаи зоонозного кожного лейшманиоза за период с 2012 по 2025 год. На основании собранных данных установлено, что за этот период в регионе было зарегистрировано 781 пациент с зоонозным кожным лейшманиозом. Анализ эпидемиологических данных показал, что распространенность зоонозного кожного лейшманиоза в регионе характеризуется нестабильными, периодически меняющимися показателями. С 2019 года наблюдается тенденция к увеличению заболеваемости. Наиболее высокий показатель составил 3,0 на 100 000 населения в 2024 году, а самый низкий — 0,7 на 100 000 населения в 2018 году. Неравномерное распределение заболевания в разные годы и регионы, по-видимому, обусловлено специфическими характеристиками социально-экологических факторов, влияющих на эпидемиологическую картину распространения зоонозного кожного лейшманиоза, а также объемом и качеством профилактических мер против большой песчанки, являющихся резервуарами возбудителя в естественных очагах заболевания, а также против moskitov, передающих заболевание.

Ключевые слова: зоонозный кожный лейшманиоз, эндемичный регион, распространение зоонозного кожного лейшманиоза, естественные очаги, иммунная прослойка

Abstract: This study presents the results of an epidemiological analysis regarding the prevalence of cutaneous leishmaniasis among the population of the Kashkadarya region, which is a natural focus of zoonotic cutaneous leishmaniasis. Cases of zoonotic cutaneous leishmaniasis recorded between 2012 and 2025 were analyzed. Based on the collected data, 781 patients with zoonotic cutaneous leishmaniasis were registered in the region during this period. The analysis of epidemiological data revealed that the prevalence of zoonotic cutaneous leishmaniasis in the region is characterized by unstable, fluctuating rates. An upward trend in incidence has been observed since 2019. The highest rate was 3.0 per 100,000 population in 2024, while the lowest was 0.7 per 100,000 population in 2018. The uneven distribution of the disease across different years and areas appears to be driven by specific socio-ecological factors influencing the epidemiological landscape of zoonotic cutaneous leishmaniasis, as well as by the scope and quality of preventive measures targeting the great gerbil (the pathogen's reservoir in natural foci) and the sandflies that transmit the disease.

Keywords: zoonotic cutaneous leishmaniasis, endemic region, prevalence of zoonotic cutaneous leishmaniasis, natural foci, immune population stratum

Dolzarbli. Leyshmanioz dunyodagi kitoblariga ko'ra, har yili butun dunyo eng "e'tibordan chetda qolgan" bo'ylab 700 000 dan 1,3 milliongacha yangi kasalliklardan biri bo'lib, taxminlarga teri leyshmaniozi va 200 000–400 000 ko'ra, 350 million kishi leyshmanioz bilan visseral leyshmanioz holatlari qayd kasallanish xavfi ostida va har yili taxminan etiladi(1).

2 million yangi holat aniqlanadi. JSST Teri leyshmaniozining ikki turi ma'lumotlariga ko'ra, leyshmanioz 97 mavjud: zoonoz (qishloq) shaklini (ZTL) mamlakatda keng tarqalgan, hisob- keltirib chiqaradigan Leishmania tropica

major va antroponoz (shahar) shaklini (ATL) keltirib chiqaradigan *Leishmania tropica minor*.

Markaziy Osiyo teri leyshmaniozi uchun an'anaviy endemik mintaq bo'lib aholi orasida ro'yxatga olingan holatlar sonining ko'payishi tendentsiyasi kuzatilmoqda. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, so'nggi besh yil ichida O'zbekistonning endemik hududlarida teri leyshmaniozi bilan kasallanish sezilarli darajada oshgan. Mamlakat aholisi orasida kasallanishning ortib borayotganini hisobga olgan holda, o'z vaqtida monitoring va oldini olishni ta'minlash uchun ushbu kasallikni aniqlash va tarqalishining yillik epidemiologik tahlilini o'tkazish juda muhimdir (2,3).

Zoonoz teri leyshmaniozi (ZTL) Qashqadaryo viloyati uchun dolzarb tabiiy o'choqli infeksiya bo'lib, u barqaror kasallanish darajasi va tabiiy o'choqlarning faolligi bilan ajralib turadi. Viloyatning cho'l va tog' oldi hududlarida joylashgan Nishon, Qarshi, Koson, Muborak, Mirishkor, G'uzor, Qamashi tumanlarining hududlarida ZTL ning tabiiy o'choqlari mavjud. Bu hududlarda katta dala qum kalamushi *Rhombomys opimus* yashaydi, bu asosiy tabiiy rezervuar va infeksiya manbai hisoblanadi. ZTLning epidemiologik kuzatuvi kasallikning tarqalishini kamaytirish va epidemik avj olishining oldini olishga qaratilgan deratizatsiya va dezinseksiya choralarini o'z vaqtida amalga oshirish uchun juda muhimdir. Samarali epidemiologik kuzatuv juda muhim, chunki u vaziyatni tezkor kuzatib borish va chora-tadbirlarni amalga oshirish imkonini beradi. Profilaktik chora-

tadbirlarni rejalashtirish, amalga oshirish, monitoring qilish va baholash uchun tegishli epidemiologik ma'lumotlarni muntazam ravishda to'plash, qayta ishlash va tahlil qilish muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqotning maqsadi 2012-2025-yillarda Qashqadaryo viloyatida zoonoz teri leyshmaniozining tarqalishini tahlil qilish va profilaktika choralarini samaradorligini baholashdan iborat.

Materiallar va usullar. O'zbekiston Respublikasi Sanitariya-epidemiologik osoyishtalik va jamoat salomatligi qo'mitasi viloyat boshqarmasining rasmiy hisobot ma'lumotlaridan foydalanib 2012-2025-yillarda viloyatda tashxisi laboratoriya usuli bilan tasdiqlangan ZTL bilan og'rigan bemorlarning ma'lumotlari yordamida kasallikni axoli orasida tarqalishini epidemiologik tahlili o'tkazildi. ZTL tashxisi epidemiologik, klinik va laboratoriya ma'lumotlariga asoslangan. ZTLga qarshi profilaktik choralar asosan kasallik keng tarqalgan enzootik hududlarda kasallik manbai bo'lgan kemiruvchi hayvonlarni va ularni yuqtiruvchi iskabtopar chivinlarni yo'qotishga qaratiladi. O'tkazilgan deratizatsiya va dezinseksiya tadbirlarining hajmi va rejalashtirilgan tadbirlarning bajarilishi boshqarmadagi mavjud yillik operativ ma'lumotlar asosida baxolandi. Epidemik jarayon faolligini baholashning samarali usuli ZTL tabiiy o'choqlarida 7 yoshgacha bo'lgan bolalar orasida ZTLga qarshi immun qatlamini baxolash hisoblanadi va infektsiyaning hozirgi yuqish intensivligini aniq ko'rsatadi. Ushbu maqsadda tabiiy o'choq'li hydydda joylashgan 2 ta axoli

yashash punktida 496 nafar 7 yoshgacha bo'lgan bolalar maxsus so'rovnoma yordamida ota-onalari- qonuniy vakillari orqali tibbiy ko'rikdan o'tkazildi. Tadqiqotda retrospektiv epidemiologik tahlil, statistik tahlil usullaridan foydalanildi.

Natijalar va muhokama. ZTLning tabiiy o'choqlari Qashqadaryo viloyatining cho'l zonasida keng tarqalgan, ushbu hududlarda joylashgan tumanlar aholisi orasida har yili kasallanish holatlari qayd etiladi. Tabiiy o'chog'li hududlarda ZTL ni nazorat qilish dasturlarini rejalashtirish, amalga oshirish va baholash uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni tizimli ravishda to'plash, tahlil qilish va talqin qilish qaror qabul qiluvchilarga tezkor ma'lumotlar va axborotlarni taqdim etish uchun mo'ljallangan. Yildan-yilga mintaqada leyshmanioz bilan bog'liq epidemiologik vaziyat, ko'rilgan choralarga qaramay, tarangligicha qolmoqda. Rasmiy ma'lumotlarning tahlili viloyatda keyingi yillarda ZTL bilan kasallanish holatlarining sezilarli darajada o'sishi kuzatildi. O'tkazilgan epidemiologik tahlillar bemorlar soni 2024 -yilda 2012-yilga nisbatan 7,6 baravarga, 2025 yilda esa 3,1 baravarga ortganligini ko'rsatdi. Epidemiologik tahlil o'tkazilgan 2012-2025-yillarda viloyatda jami 808 nafar teri leyshmaniozi bilan kasallangan bemor ro'yxatga olingan, ulardan 781 nafari (96,7%) ZTL va 27 tasi (3,3%) antropanoz teri leyshmaniozi (ATL) bilan kasallangan. Tashxis barcha bemorlarda laboratoriya tekshiruvlari bilan tasdiqlangan. Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu mintaqada

aksariyat bemorlarga leyshmaniozning faqat ZTL turi tashxisi qo'yilgan. ZTLning tabiiy o'choqlarida kasallanish aniq belgilangan yoshga bog'liq. Katta yoshli aholi avval og'rib o'tganligi tufayli himoyalanganligi sababli, asosiy xavf guruhi 14 yoshgacha bo'lgan bolalar hisoblanadi. Ushbu yillarda jami ro'yxatga olingan bemorlarning 255(31,6%) nafari 14 yoshgacha bo'lgan bolalar tashkil qildi. ZTL bilan kasallangan bemorlar orasida 14 yoshgacha bo'lgan bolalarning ulushi 29,4%ni tashkil qildi, ATL tashxisi qo'yilgan bemorlar orasida bolalarning ulushi-92,6%ga teng bo'ldi.

Statistik tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, 2012–2025 yillarda viloyatning ZTLning tabiiy o'choqlari mavjud bo'lgan mintaqasida joylashgan ma'muriy hududlarida 606 (77,6%) nafar bemor qayd qilingan. Jumladan, ZTL bilan kasallangan bemorlarning eng ko'p soni viloyatning Nishon tumanida — 230 (29,4%) nafar, Qarshi tumanida 91 (11,7%) nafar, G'uzor tumanida 78 (10,0%) nafar, Koson tumanida 61 (7,8%) nafar kuzatildi. ZTL bo'yicha tabiiy o'choqlari mavjud bo'lmagan ma'muriy hududlarida yashovchi aholi orasida 175 (22,4%) nafar bemor qayd qilingan bo'lib, ro'yxatga olingan barcha holatlarda bemorlar kasallik qo'zg'atuvchisini tabiiy o'choqli hududlarda yuqtirganligi aniqlandi.

Retrospektiv epidemiologik tahlillar 2019 yildan boshlab axolining ZTL bilan kasallanish dinamikasining o'sish tendentsiyasi mavjudligini ko'rsatdi. Agar, 2018 yilda kasallanishning intensiv ko'rsatkichi har 100000 aholiga 0,7 ni

tashkil qilgan bo'lsa, 2019 yilda 2,6 martaga ko'payib 1,8 ga teng bo'ldi. 2020 yilda kasallanish darajasi yanada ortib intensiv ko'rsatkichi 2,5 ni, 2024 yilda-3,0 ni tashkil qildi.

ZTL endemik bo'lgan hududlarda, kasallik holatlari sonining avvalgi ma'lumotlarga nisbatan kamida ikki baravar ko'payganligini sabablarini baholash uchun so'nggi 10-15 yildagi statistik ma'lumotlarni epidemiologik tahlil qilish va shunga o'xshash davrlardagi ma'lumotlarni taqqoslash lozim bo'ladi. Global isish va yerlarning degradatsiyasi, aholining nazoratsiz ommaviy migratsiyasi, kasallik manbalari va yuqtiruvchilariga qarshi profilaktik choralarning nazoratini susayishi, leyshmanioz epidemiologiyasiga bir qator mexanizmlar orqali ta'sir qilishi mumkin - bularning barchasi epidemiologik vaziyatning yomonlashishiga olib keladi.

Yo'qoridagilarni xisobga olib, keyingi yillarda ZTL epidemik jarayonining faollashuviga 2019-yilda sanitariya-epidemiologiya xizmatini tashkil qilish bo'yicha o'tkazilgan transformatsiya jarayonlarida parazitologiya bo'limlari tarkibidagi dezinstruktor, dezinfektor shtat birliklarining olib tashlanishining viloyat aholisi orasida ZTL kasalligining tarqalishiga ta'sirini baholash maqsadida 2012-2018 va 2019-2025 yillarda ZTL bilan kasallanish holatlari qiyosiy tahlil qilindi. Chunki, tabiiy o'choqli xududlarda ushbu infektsiyaga qarshi kurashning samarali usullaridan biri kasallikning tabiatdagi rezervuariga qarshi deratizatsiya va yuqtiruvchilariga qarshi dezinfektsiya hisoblanadi. 2019 yilgacha xizmatning

ushbu kasallikga qarshi profilaktik tadbirlarni o'tkazadigan parazitologiya bo'limlari shtatlarida 230 nafardan ortiq dezinfektor va 35 nafardan ortiq dezinstruktor ish o'rinlari mavjud bo'lgan. Xozirda parazitologiya bo'limlarida dezinstruktor, dezinfektor shtatlari nazarda tutilmagan.

Ma'lumki, ZTLga qarshi profilaktik choralar asosan kasallik keng tarqalgan enzootik hududlarda kasallik manbayi bo'lgan kemiruvchi hayvonlarni va ularni yuqtiruvchi iskabtopar chivinlarni yo'qotishga qaratiladi. Tabiiy o'choqli hududlarda ZTLning rezervuari bo'lgan katta dala qum kalamushlari (*Rhombomys opimus*) va kasallik qo'zg'atuvchisini yuqtiruvchi iskaptoparlar (*Phlebotomus papatasi* va *Phlebotomus sergenti*) ga qarshi dala deratizatsiyasi va dezinfektsiyasi tadbirlarining etarli darajada o'tkazilmaganligi epidemiologik vaziyatning yomonlashishiga olib keladi. O'rganishlar viloyat aholisi orasida 2012-2018 yillarda ZTL tashxisi qo'yilgan 297 nafar bemor va 2019-2025 yillarda 485 nafar bemor hisobga olinganligini, ya'ni kasallanish darajasi birinchi davrga nisbatan 64%ga, jumladan 14 yoshgacha bo'lgan bolalar orasida 2 barobarga oshganligini ko'rsatdi. ZTLbilan aholining kasallanishining intensiv ko'rsatkichi 2012-2018 yillarda o'rtacha har 100000 aholiga 1,2 ga teng bo'lgan bo'lsa, 2019-2024 yillarda bo' ko'rsatkich 1,8 ni tashkil qildi va 1,5 baravarga kasallanish darajasi ortganligi kuzatildi. ZTLning tabiiy o'chog'lari mavjud ma'muriy hududlarda kasallikning o'sishi 75,5%ni, tabiiy o'chog'

mavjud bo'lmagan hududlarda esa, tabiiy o'chog'li hududlarga borib kasallikni yuqtirganligi hisobiga o'sish 28,0%ni tashkil qildi. Ayniqsa, ZTLning tabiiy o'chog'lari mavjud Nishon tumanida kasallanish ko'satkichi 2,4 barobarga, Guzor tumanida 2,9 barobarga, Muborak tumanida 2,3 barobarga, Mirishkor tumanida-7,5 barobarga oshganligi qayd etildi.

Ma'lumki, sobiq SSSRda, 1964-1966 yillar oralig'ida Markaziy Osiyoda, jumladan Qashqadaryo viloyatida ham antroponoz teri leyshmaniozi (ATL) o'choqlari yo'q qilingan edi. Antroponoz teri leyshmaniozi L. tropica tomonidan qo'zg'atiladi. Kasallik asosan aholi zich joylashgan hududlarda uchraydi va odamdan odamga kasallikni asosan P. sergenti yuqtiradi. Markaziy Osiyoda ATL deyarli butunlay yo'q qilingan va bezgakni nazorat qilish choralari tufayli uning ko'plab avj olish holatlarida tarqalishi sezilarli darajada kamaygan. Bu nazorat choralari juda samarali bo'lishi mumkin bo'lgan kasallikdir. Profilaktik tadbirlarning zaiflashishi ushbu **"unitilgan"** kasallikning qaytalanishiga sabab bo'lishi mumkin. Jumladan, 2015 yilda Shahrisabz shahrida odamdan odamga yuqadigan leyshmanioz kasalligi tashxisi bilan 27 nafar bemor qayd etildi, bemorlar orasida bolalarning ulushi-92,6%ga teng bo'ldi. ATLning epidemiologik nazoratini yaxshilash epidemiyaga qarshi choralarni kuchaytirish va profilaktika choralarni muntazam ravishda amalga oshirishga bog'liq. Ta'kidlash lozimki tegishli profilaktik chora tadbirlar uz vaqtida va

samarali amalga oshirilib kasallikning tarqalishi oldi olinmasa aholi o'rtasida bu **"unitilgan"** kasallik epidemik tusda keng tarqalib, ogir asoratlarga olib kelishi mumkin.

Profilaktik chora-tadbirlarning amalga oshirishdagi kamchiliklar L. major keltirib chiqaradigan ZTL ning tabiiy o'choqli hududlarda mahalliy avjli tarqalishlarini sodir bo'lishiga olib kelishi mumkin. Xuddi shunday vaziyat, ya'ni ZTLning avjli tarqalish holatlari 2024 yilda Nishon tumani Otquduq MFY va 2025 yilda Qarshi tumani Mang'it MFY axolisi orasida kuzatildi. Katta dala qum kalamushlariga qarshi 3 km himoya zonasida deratizatsiya va dezinseksiya ishlari o'tkazilgandan so'ns kasallanish holatlari bartaraf qilindi.

Shunday qilib, tahlillar shuni ko'rsatadiki, ZTLga qarshi kurashda erishilgan aniq yutuqlarga qaramay, tabiiy o'choqli hududlarda ushbu kasallikning mahalliy avj olish ehtimoli yuqori bo'lib qolmoqda.

Kemiruvchilarga qarshi kurash ZTLning tarqalishini kamaytirishning juda samarali vositasi hisoblanadi. R. opimusga qarshi deratizatsiya tadbirlari zoonoz teri leyshmanioziga qarshi kurashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Deratizatsiya choralari zaiflashishi tabiiy o'choqli hududda ZTLning avjli tarqalishiga olib keladi. 2019 yilgacha bo'lgan davrda har yili viloyatda tabiiy o'choqli hududlarda 185000 gadan ortiq maydonlarda 3 turda kasallik rezervuari bo'lgan katta dala qum kalamushlariga qarshi deratizatsiya tadbirlari rejalashtirilib o'tkazilgan bo'lsa,

2019 yildan deratizatsiya o'tkaziladigan maydonlar rejasi 32%ga qisqargan va rejani bajarilishi 63-80%ni tashkil qilgan.

Yuqtiruvchilarni yo'q qilish orqali nazorat qilish mumkinligini aniqlash uchun, tabiiy o'chog'li hududlarda, mavjud yuqtiruvchilarning biologiyasini o'rganish zarur. Iskabtoparlar leishmanioz patogenlarining tashuvchisi hisoblanadi, shuning uchun ularning tur tarkibi va ma'lum hududlarda tarqalish qonuniyatlarini o'rganish katta epidemiologik ahamiyatga ega. B.S. Turitsin va boshqalarning ma'lumotlariga ko'ra ZTLning tabiiy o'chog'lari mavjud bo'lgan viloyatning Muborak tumanida 2022 va 2023 yillarda jami yetti turdagi iskabtoparlar qayd etilib zoonoz teri leishmaniozining qo'zg'atuvchisining asosiy yuqtiruvchisi bo'lgan *Phlebotomus papatasi* (48,8%) va antroponoz teri leishmaniozining qo'zg'atuvchisining asosiy yuqtiruvchisi bo'lgan *P. sergenti* (34,4%) dominant turlar ekanligi aniqlangan. Katta dala qum kalamushi inlarida eng ko'p uchraydigan turlari *Ph. caucasicus* (31,1%), *P. andrejevi* (24,3%) va *P. papatasi* (22,4%) ekanligi qayd etilgan (4). Enzootik hududlarda joylashgan leishmanioz darajasi yuqori bo'lgan aholi punktlarida iskoptopar chivinlariga qarshi profilaktika choralari sifatida dezinseksiya tadbirlari rejalashtiriladi, ishchi kuchining etishmasligi sababli samarali ishlov berish imkoniyati cheklangan. Qayd etilgan holatlar ZTL kasalligi bo'yicha epidemiologik vaziyatning barqaror bo'lishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi

Yuqorida keltirilgan ma'lumotlar teri leishmaniozining oldini olish va boshqarishning zamonaviy epidemiologik vaziyatga asoslangan usullarini ishlab chiqish zarurligidan dalolat beradi.

Axolining ZTL bilan kasallanishining epidemiologik holatini aniq baholash va ushbu hududlarda epidemiologik kuzatuv tizimlarini takomillashtirish maqsadida kasallik eng ko'p tarqalgan endemik hududlarda ZTLga qarshi immun qatlamini o'rganish - bu ma'lum bir endemik hududda *Leishmania major* qo'zg'atuvchisiga o'ziga xos immunitetga ega populyatsiya ulushini aniqlashga qaratilgan epidemiologik va immunologik tadqiqotlar majmuasi bo'lib, bunday monitoring infeksiya avj olishini bashorat qilish, epidemiyaga qarshi choralar samaradorligini baholash uchun juda muhimdir. Odamlarda teri leishmanioziga qarshi immunitet doimiy bo'lib, faqat tabiiy yoki sun'iy (emlashdan keyin) infeksiya natijasida yuzaga keladi. Leishmaniozga moyillik universaldir. Kasallik holatlari barcha yosh guruhlarida, jinsi yoki kasbidan qat'i nazar, qayd etiladi. Kasallikni boshidan kechirganlar qayta kasallanishga moyil emaslar va ularda barqaror immunitet saqlanib qoladi. Kasallik doimiy immunitetning rivojlanishiga olib keladi. ZTL bo'yicha endemik hududlarning doimiy aholisi orasida bu kasallik asosan yosh bolalarda kuzatiladi, natijada immunitet hayotning birinchi yillarida paydo bo'ladi. Tabiiy o'choqli hududda epidemik vaziyatni baholash uchun, ularni ZTL bilan og'riganligini o'rganish maqsadida tabiiy o'choqli hududlarda joylashgan aholi punktlarida yashovchi 7

yoshgacha bo'lgan bolalar ota-onalari-qonuniy vakillari orqali so'rov va tibbiy ko'rikdan o'tkazildi. Tabiiy o'choqli hydydda joylashgan 2 ta aholi punktida 496 nafar 7 yoshgacha bo'lgan bola tibbiy ko'rik va so'rov bilan qamrab olindi. Ularning orasida 19 nafari ZTL bilan og'riganligi aniqlandi. Bolalar orasida ZTLning tarqalish indeksi tekshirilganlarning umumiy soniga nisbatan 3,83%ni tashkil qildi. Natijalar tahlili ko'rikdan o'tkazilgan 38 nafar 1 yoshgacha bolalar orasida ZTL aniqlanmaganligini, 1-3 yoshli 225 nafar bolaning 10 (4,44%) nafari va 4-7 yoshli 233 nafar bolaning 9(3,86%) nafari ZTL kasalligi bilan og'rib o'tganligini ko'rsatdi. O'tkazilgan tadqiqot 1-3 yoshgacha bo'lgan bolalarning ZTL bilan og'riganligi, bu ularning xonadoniga yaqin joyda juda yuqori faollikga ega tabiiy o'choq mavjudligini ko'rsatadi (chunki bu bolalar deyarli barcha vaqtlarini uyda yoki ochiq havoda o'tkazadilar). Olingan natijalar mahalliy epidemiologik vaziyatga qarab, ma'lumotlarning muntazam oqimi va almashinuvi uchun o'rnatilgan mexanizmlarga ega passiv va faol kasalliklarni kuzatish amalga oshirilishi kerakligini ko'rsatadi.

Endemik zonalarining mavjudligi zoonoz teri leyshmaniozining epidemiologiyasi, klinik xususiyatlari va davolash usullarini har tomonlama o'rganishni talab qiladi. Ochiq terida og'ir

chandiqlar paydo bo'lishi tufayli bemorning hayot sifatini sezilarli darajada pasaytiradigan bu kasallik, shubhasiz, jiddiy ijtimoiy muammoni keltirib chiqaradi, bu esa kompleks epidemiyaga qarshi choralar va samarali davolash usullarini ishlab chiqishni talab qiladi.

Xulosa. Shunday qilib, zoonoz teri leyshmanioziga qarshi kurashda aniq yutuqlarga qaramay, ushby kasallik bo'yicha tabiiy o'chog'li hududlarda kasallikning mahalliy avj olish ehtimoli yuqori bo'lib qolmoqda. ZTLning tabiiy o'choqlarining faolligining davom etishi va kasallikning ko'payib borayotgani epidemiologik kuzatuvni kuchaytirishni, dezinseksiya va deratizatsiya choralarini optimallashtirishni hamda tabiiy o'choqli hududlarning SEO va JS bo'limlarining parazitologiya bo'linmalari tarkibida dezinfektor shtatlarini tiklash, mahalliy sog'liqni saqlash organlari va jamoatchilik ishtirokida keng qamrovli profilaktika dasturlarini ishlab chiqishni taqozo qiladi. Mahalliy epidemiologik vaziyatga qarab, ma'lumotlarning muntazam oqimi va almashinuvi uchun o'rnatilgan mexanizmlarga ega passiv va faol kasalliklarni kuzatish amalga oshirilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. World Health Organization. Leishmaniasis. Geneva: WHO. [cited 2017 Oct 23. https://www.who.int/gho/neglected_diseases/leishmaniasis/en

2. Т.И.Муратов, У.Т.Сувонкулов, З.Ю.Садиков, О.Д.Ачилова, Ж.А.Анваров. Современные эпидемиологические аспекты кожных лейшманиозов в Узбекистане. Доктор ахборотномаси № 1—2018, стр.106-110.

3. [Сувонкулов У.Т.](#), [Муратов Т.И.](#), [Баратова М.Р.](#), [Исламов Н.Х.](#) Распространенность кожных лейшманиозов среди населения в эндемичных районах Узбекистана. [Общество и инновации](#) November 2020 1(1/s):592-597 DOI:[10.47689/2181-1415-vol1-iss1/s-pp592-597](#)

4. Турицин В.С., Усаров Г.Х., Саттарова Х.Г. Видовой состав москитов (Diptera: Phlebotominae) в очаге зоонозного кожного лейшманиоза Кашкадарьинской области Узбекистана. *Медицинская паразитология и паразитарные болезни*. 2024;(2):3-7. <https://doi.org/10.33092/0025-8326mp2024.2.3-7>. EDN: [GRCRPD](#)